

ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПІДЛІТКІВ: ЗАКОНОДАВЧИЙ АСПЕКТ

2 від 26.04.93 р. // Інформаційний збірник Міністерства освіти України. – 1993. – № 14. – С. 3 – 19.

8. Про стан виконання Указів Президента України, завдань Програми діяльності Кабінету міністрів України щодо структурного реформування вищої освіти, удосконалення мережі вищих навчальних закладів: рішення колегії міністерства освіти України № 413-5 від 26.03.97 // Інформаційний збірник Міністерства освіти України. – 1997. – № 8. – С. 3 – 13.

9. Про стан навчально-виховної роботи закладів освіти та завдання з реалізації державної національної програми “Освіта”: рішення Колегії Міністерства освіти України № 22/1 від 16.03.94 р. / / Інформаційний збірник Міністерства освіти України. – 1994. – № 11. – С. 3 – 20.

10. Про стан та заходи організації підвищення кваліфікації та перепідготовки учительських кадрів на сучасному етапі: рішення колегії Міністерства освіти України № 15/1 від 25.08.93 р. // Інформаційний збірник Міністерства освіти України. – 1993. – № 22. – С. 3 – 10.

11. Про стан та заходи щодо фінансового забезпечення освітянської галузі: рішення колегії міністерства освіти України № 2/11 від 19.02.97 / Збірник наказів і розпоряджень Міністерства освіти України. – 1997. – № 7. – С. 3 – 5.

12. Програма розвитку народної освіти Української РСР на перехідний період (1991 – 1995 рр.): рішення колегії Міністерства народної освіти УРСР від 19.06.1991 р. протокол № 6/37 // Збірник наказів і розпоряджень Міністерства освіти України. – 1991. – № 15/16. – С. 3 – 36.

Стаття надійшла до редакції 30.01.2017

УДК 37.017.4

Анна Грітчина, кандидат педагогічних наук, науковий співробітник лабораторії виховання в сім'ї та закладах інтернатного типу Інституту проблем виховання НАПН України

ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПІДЛІТКІВ: ЗАКОНОДАВЧИЙ АСПЕКТ

У статті проаналізовано найважливіші законодавчі документи в галузі освіти щодо формування громадянської відповідальності у контексті виховання громадянських якостей особистості. Автор наголошує на необхідності взаємодії між органами державної влади й навчальними закладами.

Ключові слова: виховання, громадянське виховання, громадянська відповідальність.

Літ. 9.

Анна Грітчина, кандидат педагогических наук, научный сотрудник лаборатории воспитания в семье и учреждениях интернатного типа Института проблем воспитания НАПН Украины

ФОРМИРОВАНИЕ ГРАЖДАНСКОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ ПОДРОСТКОВ: ЗАКОНОДАТЕЛЬНЫЙ АСПЕКТ

В статье проанализированы важнейшие законодательные документы в образовании по формированию гражданской ответственности в контексте гражданского воспитания личности. Автор подчеркивает необходимость взаимодействия между органами государственной власти и учебными заведениями.

Ключевые слова: воспитание, гражданское воспитание, гражданская ответственность.

Anna Hritchyna, Ph.D.(Pedagogy), Research Officer of the Laboratory of Education in the Family and Residential Care Institute of Educational Problems National Academy of Pedagogical Science of Ukraine

THE FORMATION OF CIVIL LIABILITY OF TEENS: THE LEGISLATIVE ASPECT

The article analyzes the most important legal documents in the educational sphere concerning the formation of the civil liability in the context of the civil education of the person. The author stresses on the necessity of cooperation between the public authorities and the institutions.

Keywords: an education, the civil qualities, the civil responsibility.

Постановка проблеми. У сучасних умовах проблема громадянського виховання привертає до себе увагу не лише українського суспільства, а й усієї світової спільноти, стурбованої загостренням суперечностей між вихованням громадян у дусі

демократії й свободи та зниженням рівня громадянської відповідальності, посиленням дестабілізаційних процесів у суспільстві та відсутністю гарантій безпеки особистості.

Проблема формування громадянської відповідальності є предметом дослідження різних

наук: філософії, педагогіки, соціології, соціальної філософії, політології та інших. Шляхи вирішення проблем виховання громадянина України та, зокрема, громадянської відповідальності, необхідно спочатку розробляти на державному рівні тому, що саме від політики держави залежить життєздатність та конкурентоспроможність молоді України.

Суспільна потреба у вихованні громадянина-патріота посідає важливе місце у низці нормативно-правових документів, у яких підготовка учнівської молоді до відповідальної, свідомої життєдіяльності у відкритому громадянському суспільстві визначається пріоритетним напрямом освіти на сьогодні.

Мета статті – проаналізувати нормативні документи законодавства України, змістом яких є освіта і виховання громадянських цінностей у молодого покоління.

Виклад основного матеріалу. Законодавчою базою громадянського виховання в Україні, яка сформована протягом останніх років, є сукупність нормативно-правових актів, що врегульовують суспільні відносини в галузі освіти й ґрунтуються на: стратегічних документах розвитку освіти; законодавчих актах про освіту; міжнародних нормативно-правових актах; указах і розпорядженнях вищих органів влади (Верховна Рада України та Кабінет Міністрів); наказах спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади (Міністерство освіти і науки України) та ін.

Основні орієнтири та настанови щодо громадянського виховання сучасної молоді визначені Конституцією України, законами України “Про освіту”, “Про загальну середню освіту”, “Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні”, Державною національною програмою “Освіта” (Україна XXI століття), Національною доктриною розвитку освіти України, Концепцію громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності, Концепцією національно-патріотичного виховання дітей та молоді, Наказом МОН України про “Основні орієнтири виховання учнів 1 – 11 класів загальноосвітніх навчальних закладів”, а також Стратегією національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016 – 2020 роки.

Завданням законодавства України про освіту є регулювання суспільних відносин у галузі навчання, виховання, професійної, наукової, загальнокультурної підготовки громадян України. Метою освіти відповідно до Закону України “Про освіту” бути формування високих моральних

якостей у громадян, здатних до свідомого суспільного вибору, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу, підвищення освітнього рівня народу [4].

Законом України “Про загальну середню освіту” [3] визначено, що виховання громадянина України, виховання в учнів поваги до Конституції України, державних символів України, прав і свобод людини і громадянина, почуття власної гідності, відповідальності перед законом за свої дії, свідомого ставлення до обов’язків людини і громадянина є пріоритетними завданнями для загальної середньої освіти.

Відповідно до документу загальна середня освіта спрямована на “забезпечення всебічного розвитку особистості шляхом навчання та виховання, які ґрунтуються на загальнолюдських цінностях та принципах науковості, полікультурності, світського характеру освіти, системності, інтегративності, єдності навчання і виховання, на засадах гуманізму, демократії, громадянської свідомості, взаємоповаги між націями і народами в інтересах людини, родини, суспільства, держави” [3].

Згідно Державної національної програми “Освіта” (Україна XXI століття) одним із пріоритетних напрямів реформування виховання в Україні є:

- формування національної свідомості, бажання працювати задля розквіту держави, виховання духовної культури особистості;
- створення умов для вільного вибору нею своєї світоглядної позиції;
- утвердження принципів загальнолюдської моралі: правди, справедливості, патріотизму, доброти, працелюбності, інших добродійностей;
- формування глибокого усвідомлення взаємозв’язку між ідеями свободи, правами людини, а також її громадянською відповідальністю [1].

В той же час, опираючись на формування високої правосвідомості підростаючих громадян, держава повинна створити умови для соціального становлення та розвитку молоді, які ґрунтуються на визначених Законом України “Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні” [5] принципах: поваги до загальнолюдських цінностей, прав людини і народів, України, її природи; відповідальності держави за створення умов щодо саморозвитку і самореалізації молоді; відповідальності кожного молодого громадянина перед суспільством і державою за дотримання Конституції та законодавства України.

Згідно з Концепцією національно-патріотичного виховання дітей та молоді [7] метою патріотичного виховання конкретизується через систему таких виховних завдань:

- утвердження в свідомості і почуттях особистості патріотичних цінностей, переконань і поваги до культурного та історичного минулого України;

- виховання поваги до Конституції України, Законів України, державної символіки;

- усвідомлення взаємозв'язку між індивідуальною свободою, правами людини та її патріотичною відповідальністю;

- сприяння набуттю дітьми та молоддю патріотичного досвіду на основі готовності до участі в процесах державотворення, уміння визначати форми та способи своєї участі в життєдіяльності громадянського суспільства, спілкуватися з соціальними інститутами, органами влади, спроможності дотримуватись законів та захищати права людини, готовності взяти на себе відповідальність, здатності розв'язувати конфлікти відповідно до демократичних принципів;

- формування толерантного ставлення до інших народів, культур і традицій;

- утвердження гуманістичної моральності як базової основи громадянського суспільства;

- культивування кращих рис української ментальності – працелюбності, свободи, справедливості, доброти, чесності, бережного ставлення до природи;

- формування мовленнєвої культури;

- спонукання зростаючої особистості до активної протидії українофобству, аморальності, сепаратизму, шовінізму, фашизму.

У Концепції відзначається, що крім загальноприйнятих принципів виховання патріотичне виховання має власні принципи, що відображають його специфіку, серед яких:

- *принцип самоактивності й саморегуляції*, що забезпечує розвиток у вихованця суб'єктних характеристик; формує здатність до критичності й самокритичності, до прийняття самостійних рішень; виробляє громадянську позицію особистості, почуття відповідальності за її реалізацію в діях та вчинках;

- *принцип національної спрямованості*, що передбачає формування національної самосвідомості, виховання любові до рідної землі, українського народу, шанобливого ставлення до його культури; поваги до культури всіх народів, які населяють Україну; здатності зберігати свою національну ідентичність, пишатися приналежністю до українського народу, брати участь у розбудові та захисті своєї держави;

- *принцип соціальної відповідності* обумовлює потребу узгодження змісту і методів патріотичного виховання з реальною соціальною ситуацією, в якій організується виховний процес, і має на меті виховання в дітей і молоді готовності до захисту вітчизни та ефективного розв'язання життєвих проблем та ін.

У Національній доктрині розвитку освіти України наголошено, що домінантною основою розвитку українського суспільства є виховання “свідомого громадянина, патріота, набуття молоддю соціального досвіду, високої культури міжнародних взаємовідносин, формування в молоді потреби та уміння жити в громадянському суспільстві, духовності та фізичної досконалості, моральної, художньо-естетичної, трудової, екологічної культури” [8].

Варто звернути увагу на те, що подібна мета в “Основних орієнтирах виховання учнів 1 – 11 класів загальноосвітніх навчальних закладів”, які затверджені Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України від 31.10.2011 №1243: мета сучасного освітнього процесу – не тільки сформувати необхідні компетенції, надати ґрунтовні знання з різних предметів, а й формувати громадянина, патріота; інтелектуально розвинену, духовно і морально зрілу особистість, готову протистояти асоціальним впливам, вправлятися з особистими проблемами, творити себе і оточуючий світ [6].

В Державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти [2], йдеться про формування громадянської компетентності, як здатності учня активно, відповідально та ефективно реалізовувати права та обов'язки з метою розвитку демократичного суспільства. Саме тому важливим є формування у учнів активної соціальної та громадянської позиції, підвищення рівня їх духовної культури, активне включення в соціальне життя суспільства. Сенситивним у формуванні світогляду, виробленні стратегії життя, визначенні життєвих планів, активно та відповідально реалізувати громадянські права й обов'язки є старший шкільний вік, який у віковій психології прийнято вважати старшим підлітковим віком. Загалом саме в підлітковому віці формується соціальна спрямованість і моральна свідомість: моральні погляди, судження, оцінки, уявлення про норми поведінки тощо.

На недостатність зусиль державної політики у сфері освіти вказує Стратегія національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016 – 2020 роки [9], наголошуючи на необхідності формування активної громадянської позиції та

національно-патріотичної свідомості громадян України, особливо дітей та молоді. У документі визначено, що розвиток громадянина як високоморальної особистості, яка плекає українські традиції, духовні цінності, володіє відповідними знаннями, вміннями та навичками, здатна реалізувати свій потенціал в умовах сучасного суспільства, має стати одним із пріоритетних напрямів діяльності держави та суспільства.

Саме на загальноосвітні навчальні заклади системи загальної середньої освіти державою покладено обов'язок формування високих громадянських якостей та світоглядних позицій молодого покоління, враховуючи потенціал їх виховного середовища та позаурочної діяльності тому, що ефективність громадянського виховання залежить від спрямованості виховного процесу, форм і методів його організації.

Висновки. Таким чином, поставлені в зазначених документах завдання громадянського виховання дітей й молоді мають здійснюватися відповідно до чинного законодавства, у тісній взаємодії між органами державної влади й навчальними закладами. Згідно них виховання громадянина-патріота має бути спрямоване на розвиток громадянської активності, свідомості, відповідальності, культури, бережливого ставлення та збереження національних багатств країни.

Водночас збільшується необхідність досліджень використання потенціалу позаурочної, позааудиторної виховної роботи щодо громадянського виховання, використання вітчизняного та зарубіжного досвіду, формування громадянської позиції вчителів.

1. *Державна національна програма "Освіта" (Україна XXI століття).* – [Електронний ресурс]: Режим доступу. – <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/896-93-%D0%BF>

2. *Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти.* – [Електронний ресурс]: Режим доступу. – <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%D0%BF>

3. *Закон України "Про загальну середню освіту".* – [Електронний ресурс]: Режим доступу. – <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/651-14>

4. *Закон України "Про освіту".* – [Електронний ресурс]: Режим доступу. – <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1060-12>

5. *Законом України "Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні".* – [Електронний ресурс]: Режим доступу. – <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2998-12>

6. *Наказ МОН молоді та спорту України від 31.10.11 №1243 "Про Основні орієнтири виховання учнів I – II класів загальноосвітніх навчальних закладів України".* – [Електронний ресурс]: Режим доступу. – http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/24565/

7. *Наказ МОН України від 16.06.2015 № 641 "Про затвердження Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді".* – [Електронний ресурс]: Режим доступу. – <http://old.mon.gov.ua/ua/about-ministry/normative/4068->

8. *Національна доктрина розвитку освіти України.* – [Електронний ресурс]: Режим доступу. – <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/347/2002>

9. *Указ Президента України "Про стратегію національно-патріотичного виховання дітей та молоді" на 2016 – 2020 роки від 13.10.2015 № 580/.* – [Електронний ресурс]: Режим доступу. – <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/580/2015>

Стаття надійшла до редакції 30.01.2017

"Вірте в себе! Вірте в свої здібності! Без скромної, але розумної впевненості у своїх силах, ви не зможете бути щасливими".

*Норман Вінсент Піл
письменник, богослов, священник*

"Поставити справу так, щоб усе, що підлягало вивченню, вивчалось: легко, швидко, ґрунтовно".

*Ян Амос Коменський
чеський педагог, письменник*

